

Ks. Kazimierz Matwiejuk

Troska Kościoła o ludzi zniewolonych złem

Wstęp

Odnowa ksiąg liturgicznych po Soborze Watykański II zaowocowała wydaniem rytuału egzorcyzmów. Został on zatwierdzony w 1998 roku przez papieża Jana Pawła II. W języku polskim ukazała się ta księga w 2002 roku pt. „Egzorcyzmy i inne modlitwy błagalne”. Z ukazaniem się księgi liturgicznej pojawiły się liczne opracowania dotyczące tego sakramentalne¹. Dnia 24.05.2007 r. odbyła się w Katowicach na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego konferencja naukowa poświęcona tej problematyce². Nasza refleksja wpisuje się w dyskusję o egzorcystycznej działalności Kościoła, w której Chrystus realizuje swoją misję wypędzania z opętanych złych duchów (Mt 10, 8).

I. „Bóg aniołom, którzy zgrzeszyli, nie odpuścił, ale wydał [ich] do ciemnych lochów Tartaru, aby byli zachowani na sąd” (2 P, 2, 4).

Istnienie zła jest związane z wolnością bytów rozumnych, które Stwórca powołał do istnienia. Wśród nich są aniołowie i ludzie. Niektórzy aniołowie, będąc stworzeniami rozumnymi i wolnymi, zgrzeszyli, odrzucając wolę Boga, którą dobrze poznali. Jako byty duchowe odwrócili się od Niego i pozostali w postawie sprzeciwu wobec Boga, który jest Miłością. Stali się szatanami³. Oni wierzą w Boga, ale nie mają miłości i drżą przed Nim (Jk 2, 19).

Szatan jest bytem osobowym. Jego istnienie i działanie w świecie potwierdza Biblia i nauczanie Kościoła⁴. Niejednokrotnie są jednak upowszechniane poglądy przeciwnie, poddając w wątpliwość istnienie szatana⁵. Paweł VI takie postawy ocenił jednoznacznie: „Oddalają się od nauki Biblii i Kościoła ci, którzy odmawiają uznania jego [tj. diabła] istnienia, jak też ci, którzy czynią z niego autonomiczną zasadę, nie mającą – jak każde inne stworzenie – swego źródła w Bogu. Mylą się również ci, którzy wyjaśniają go jako pseudorzeczywistość, czy też wymysł ludzkiego intelektu, w celu personifikacji nieznanych przyczyn naszych nieszczęść”⁶. Natomiast *Katechizm Kościoła katolickiego* (391) tłumaczy, że duchy zostały stworzone przez Boga jako dobre z natury. Diabeł i inne złe duchy same uczyniły się złymi.

Pismo święte nie mówi wprost, na czym polegał grzech aniołów, ale pośrednio

¹ W. Głuszek, *Egzorcyzm jako sakramentalne Kościoła według księgi liturgicznej „Egzorcyzmy i inne modlitwy błagalne”*, Warszawa 2008 mps. „Sakramentalia są to znaki święte, które z pewnym podobieństwem do sakramentów oznaczają skutki, przede wszystkim duchowe, a osiągają je przez modlitwę Kościoła. Przygotowują one ludzi do przyjęcia głównego skutku sakramentów i usiewającą różnicę okoliczności życia” (KKK 1667).

² Zob. *Egzorcyzmy w tradycji i życiu Kościoła*, red. A. Żądło, Katowice 2007.

³ Jan Paweł II, *Katecheza o upadku zbuntowanych aniołów* (13.09.1986).

⁴ A. Posacki, *Szatan jest obecny i działa w świecie*, w: *Egzorcyzmy w tradycji...*, s. 163-189.

⁵ Zob., J. A. Sayes, *Szatan. Rzeczywistość czy mit?*, Kraków 2003; R. Laurentin, *Szatan mit czy rzeczywistość?*, Warszawa 1998.

⁶ Homilia z 05.09.1972.

wskazuje, że był to grzech m.in. zawiści. Księga Mądrości (2, 24) twierdzi, że „śmierć weszła przez zawiść diabła i doświadczają jej ci, którzy do niego należą”. Św. Paweł wskazuje na pychę, przed którą przestrzega starszych poszczególnych Kościołów, „ażeby wbiwszy się w pychę, nie wpadli w diabelskie potępienie” (1 Tm 3,6). Szatan jest kłamcą i ojcem kłamstwa (J 8,44).

Istnienie demonów potwierdza Stary Testament⁷. Najpierw szatan był widziany jako stający przed Jahwe (Hi 1, 6), ale nienawidzący człowieka i nastawiony, aby mu szkodzić (Hi 1, 11). Niektóre demony posiadają imiona. Jednym z nich jest Azazel. Jest to demon pustyni (Kpł 16, 10. 26). W dniu przebłagania, Jom Kippur, „dla Azazela” wypędzano na pustynię kozła ofiarnego, na którego wcześniej przeniesiono grzechy ludu.

Natchniony autor Księgi Tobiasza, spisanej na przełomie III i II w. przed Chr., wspomina Asmodeusza. On posiadał moc zabijania. Uśmiercił siedmiu mężów Sary, córki Raguela z Ekbatany (Tb 6, 14-15). W Starym Testamencie pojawia się także Beelzebub jako imię demona⁸. Jest ono tożsame z imieniem fenickiego boga Ekronu (2 Krl 1,2). W języku hebrajskim znaczy Pan, władca much. Jest to nazwa ironiczna.

Lilit jest demonem żeńskim. On stał za spustoszeniem Edomu, który został przeznaczony przez Boga na potępienie. W jego ruinach znalazł ten demon sobie zaciszne miejsce (por. Iz 34, 14). Szatan oznacza przeciwnika człowieka (Hi 1-2; Za 3, 1-2; 1 Krn 21, 1)⁹. W Księdze Hioba „oskarża” on ludzi przed Bogiem. Później będzie uważany za uosobienie demonicznych mocy zła i przywódcę złych duchów.

W Nowym Testamencie szatan jawi się jako byt osobowy, zdolny do wejścia w relacje z człowiekiem, nawet z Wcielonym Słowem, podczas kuszenia Chrystusa na pustyni (Mt 4,1-11; Mk 1,12-13; Łk 4,1-13). W Ewangelii św. Łukasza szatan jest mocą. On „wstąpił w Judasza” (Łk 22, 3). Jest on nieprzyjacielem Królestwa, które głosił i urzeczywistniał Jezus. Jezus nazywa go „władcą tego świata” (J 12, 31). On jest zabójcą i ojcem kłamstwa (J 8, 44). Demonów jest wiele. Na pytanie Jezusa o imię demona, który opętał człowieka spod Gerazy, odpowiedział on, że nazywa się „Legion, bo nas jest wielu” (Mk 5, 9).

Diabeł jest bytem o zdeintegrowanej osobowości. Kard. Ratzinger wyjaśnia, że specyficzną cechą diabła jest brak fizjonomii, jego anonimowość. „Jeśli stawia się pytanie, czy diabeł jest osobą, należałoby słusznie odpowiedzieć, że jest on nie-osobą, rozpadem, rozkładem istoty osoby. Dlatego szczególną jego cechą jest to, że pokazuje się bez twarzy, że jego nierozpoznawalność stanowi jego prawdziwą i własną siłę”¹⁰.

⁷ J. Czerny, *Egzorcyzmy w Piśmie świętym*, w: *Egzorcyzmy w tradycji...*, s. 11.

⁸ R. Stoops, *Beelzebub*, w: *Słownik wiedzy biblijnej*, red. B. M. Metzger, red. pol. W. Chrostowski, Warszawa 1999, s. 54.

⁹ X. Léon-Dufour, *Słownik Nowego Testamentu*, Poznań 1986, s. 597-598.

¹⁰ Cyt. za: G. Panteghini, *Aniołowie i demony. Powrót tego, co niewidzialne*, tłum. B. A. Gancarz, Kraków 2001, s. 74-84.

2. Przejawy działania szatana

Zbuntowani aniołowie utracili swoje miejsce przy Bogu. Szatan nie mogąc swej nienawiści wyrzucić bezpośrednio na Stwórcy, czyni to na człowieku, który jest obrazem i podobieństwem Boga. Pragnie zbuntować go przeciwko swemu Stwórcy. Św. Jan w Apokalipsie (12, 1-18) ukazał szatana, który ustawicznie grozi Kościołowi w jego misji, aż do paruzji Syna Bożego¹¹. Powodem prześladowania ludu Bożego przez Smoka barwy ognia jest jego gniew, wynikający ze świadomości ostatecznej klęski. Przedmiotem tego gniewu są Niewiasta i jej potomstwo. Niewiasta symbolizuje lud Boży. Jej „wieniec z gwiazd dwunastu” jest aluzją do dwunastu pokoleń Izraela (Rdz 37,9-11). Smok to Wąż starodawny, który zwodzi całą zamieszkaną ziemię (Ap 12,9). Zestawienie go z niewiastą stanowi też aluzję do odwiecznej wrogości między kobietą a wężem, począwszy od raju (Rdz 3,15).

Niewiasta z Apokalipsy reprezentuje lud mesjański, który stanowi nowy Izrael. Ten lud jest już przyobleczony w szatę chwały. Już triumfuje w nadziei. Jak niewiasta brzemienna nosi on w sobie życie. Ono jest ciągle jeszcze zagrożone. Autor natchniony czyni czytelników Apokalipsy świadkami ostatecznej walki między życiem a śmiercią, między Niewiastą a Smokiem, między Kościołem a jego prześladowcami. Bóle porodowe Niewiasty to cierpienia ofiar, które przez swoją śmierć rodzą się do życia (Ap 12,11). Niewiasta ucieka na pustynię, która jest przeciwieństwem bezpiecznego miasta i ludzkiego bezpieczeństwa. Stanowi ona tradycyjne miejsce schronienia zbiegów i prześladowanych. Ale jest też miejscem szczególnego doświadczenia opieki Boga¹².

Narodziny dziecięcia są jego zwycięstwem, gdyż natychmiast zostało porwane do Boga i do Jego tronu (Ap 12,5). Nie są to narodziny z Betlejem, ale raczej z poranka wielkanocnego. Bóle rodzenia to także bóle męki (por. J 16,21-22). Ideę zmartwychwstania jako narodzin Kościoła potwierdza przytoczony przez św. Jana cytat z ps 2. Otóż, Syn-Mężczyzna będzie paśł wszystkie narody różgą żelazną. Jest nim zarówno Mesjasz w Jego osobowej rzeczywistości, jak też On, jako Głowa nowego Izraela, Kościoła. Dziecię porwane do Boga i do Jego tronu jest aluzją do paschalnego zwycięstwa ukrzyżowanego Jezusa. Smok zostaje „strącony na ziemię”. Wybucho on gniewem na Niewiastę. Jej potomstwo, lud odkupiony, musi jeszcze zmagać się i przeciwstawić poczynaniom tego, który zwodzi świat. To zmaganie jest jednak owocne „dzięki krwi Baranka” (Ap 12,11).

O szczegółowych sposobach kuszenia przez szatana mówi Biblia w wielu miejscach.

Diabeł posiada inteligencję. Zna ludzkie słabości. Schlebając im zwodzi ludzi. W taki sposób zwiódł Ewę i Adama. Wykorzystał naiwność niewiasty, proponując równość z Bogiem za cenę nieposłuszeństwa Jego woli. Podobnie zwiódł Dawida, pobu-

¹¹ Na podst. E. A. Kuckerlkorn, M. D. Mateos, T. Kraft, *Apokalipsa św. Jana*, w: *Międzynarodowy komentarz do Pisma świętego*, wyd. II, red. W. R. Farmer, Warszawa 2001, 1695-1696.

¹² Przez połączenie Niewiasta-Izrael-Kościół, Kościół katolicki identyfikuje Niewiastę z Maryją, Matką Chrystusa. Nie jest to interpretacja o znaczeniu pierwszoplanowym, ponieważ Apokalipsa nie mówi o historycznym prześladowaniu Matki Chrystusa czy o Jej ucieczce na pustynię. Taka interpretacja jest rezultatem typologicznej analizy tekstu. Tamże, s. 1695.

dzając go, żeby policzył Izraela (I Krn 21,1).

Diabeł jednak nie może szkodzić człowiekowi tak, jakby tego chciał. Autor natchniony, opisując historię Hioba pokazał, że Bóg pozwala mu działać tylko w pewnych granicach. Może go wypróbować, niszcząc dobra materialne, ale nie może odbierać mu życia (Hi 2,6). Szatańskie zakusy stanowią dla kuszzonego okazję do duchowego oczyszczenia, wzmocnienia wiary w Boga i żywej współpracy z Jego łaską. Szatan nie jest wszechwiedzący, ani wszechmocny. Nie ma władzy nad człowiekiem, bez jego zgody. Wszelkie działanie szatana jest podporządkowane woli Boga, który nie dozwoli kusić człowieka ponad to, co on potrafi znieść. Dopuszczając pokusę, daje moc do jej pokonania (1 Kor 10,13). „Choć działanie szatana powoduje wielkie szkody natury duchowej, także fizycznej, jest dopuszczone przez Opatrzność Bożą, która z mocą a zarazem łagodnością kieruje historią człowieka i świata” (KKK 395).

Szatan próbował zaszkodzić w realizacji Bożego planu zbawienia. Przy pomocy Heroda chciał uśmiercić wcielonego Syna Bożego (Mt 2,16-18). On jest zuchwały. Odważył się kusić Chrystusa na pustyni (Mt 4, 1-11). Podczas Jego publicznej działalności szatan posługiwał się kapłanami żydowskimi, uczonymi w Piśmie i faryzeuszami, aby Go pomniejszyć w oczach ludzi. Starszyzna żydowska szukała sposobu jak Go zgładzić (Mt 12,14). Czynie tak, ponieważ, jak to ocenił sam Jezus, mieli „diabła za ojca” (J 8,44). Również Judasz włączył się w te działania, kiedy wstąpił w niego szatan. On „zmówił się z arcykapłanami oraz dowódcami straży, jak ma im Go wydać” (Łk 22,3-4; J 13,27). Jest możliwe opętanie, zatem zniewolenie człowieka przez szatana.

Opętanie polega na zawładnięciu władzami człowieka przez szatana lub demony¹³. Wtedy człowiek ma ograniczoną wolność działania. Nie posiada już pełnej wolności pragnienia, ani decydowania o własnych czynach. To szatan działa, posługując się opętanym, który może nie być tego w pełni świadomy. Demon działa od środka, ponieważ przebywa realnie w ciele opętanego. Wtedy jest potrzebna egzorcystyczna pomoc Kościoła¹⁴.

3. Egzorcyzm jako znak zbawczej obecności Chrystusa

W „godzinie” Jezusa dokonała się dramatyczna konfrontacja miłości Boga z królestwem ciemności szatana (Łk 22,53). Pan Jezus, najsprawiedliwszy z ludzi, bo Najświętszy, przyjął okrutną śmierć na krzyżu. On dobrowolnie wszedł w śmierć. Oddał swoje życie za zbawienie świata. „Nikt Mi go (życia) nie zabiera, lecz Ja sam z siebie je oddaję” (J 10,18). Umarł, aby trzeciego dnia powstać z grobu i dawać Ducha Świętego na przebaczenie grzechów odkupionych grzeszników¹⁵.

Jezus na Golgocie pokonał wszystkie zjednoczone siły zła. Pokonał szatana przez posłuszeństwo Ojcu i wielkoduszną i wspaniałomyślną miłość do każdego człowieka. Przewyciężył nienawiść dzięki przebaczeniu. „Ojcze, przebacz im” (Łk 23, 34), pro-

¹³ A. J. Nowak, *Opętanie*, w: *Leksykon duchowości katolickiej*, red. M. Chmielewski, Lublin - Kraków 2002, s. 612.

¹⁴ F. di Fulvio, *Opętanie szatańskie i egzorcyzmy*, w: *Realność szatana*, red. K. Gózdź, Lublin 2006, s. 158.

¹⁵ Z. Kiernikowski, *Kościół wspólnotą odkupionych grzeszników*, Kraków 2003.

sił za swoimi oprawcami. Miłość ukrzyżowana jest większa niż nienawiść i złość szatana.

Wcielony Syn Boży przez swoją śmierć wyrwał korzeń śmierci, której nieuchronność, ale także tajemniczość niejednokrotnie popycha człowieka do zniewolenia, aby ratować swoje życie. Chrystus „pijąc kielich naszej śmierci”, dobrowolnie zaofiarował ludziom swoje niezniszczalne życie. Jako Zmartwychwstały daje udział w tym życiu, jeśli człowiek zgodzi się wejść w Jego śmierć z miłości. Ta bowiem niszczy śmierć. Jezus, zwycięzca śmierci, przez swoją śmierć daje odkupionym swoje życie¹⁶.

Szatan od tej pory został podporządkowany działaniu Chrystusa i Jego zbawczej misji. Przez swoją śmierć i zmartwychwstanie wcielony Syn Boży zwyciężył złego. W Jego zwycięstwie każdy człowiek ma źródło mocy do skutecznej walki z pokusami szatana. Zniewoleni przez diabła doświadczają uwalniającej mocy paschy Chrystusa w egzorcyzmach¹⁷.

Egzorcyzm może sprawować tylko duchowny egzorcysta, biskup lub prezbiter. Po modlitwie przygotowawczej ubiera on albę lub komżę i fioletową sułę. Celebrację egzorcyzmu rozpoczyna znakiem krzyża. Przez komentarz inicjacyjny wprowadza uczestników w celebrację tego sakramentalu. Następnie błogosławi wodę, wypowiadając jedną z dwóch formuł benedykcyjnych¹⁸. W nich woda jest ukazana jako środek do „odpędzania złych duchów i chorób”, zaś miejsca nią pokropione, z woli Boga, „będą wolne od podstępów złego ducha” i jego zasadzek. Woda jest znakiem zbawienia. Do pobłogosławionej wody może dodać soli, nad którą odmawia specjalne błogosławieństwo. W nim wspomina się proroka Elizeusza, który na polecenie Boga solą oczyścił wodę, by mogła służyć życiu¹⁹.

Aspersja przypomina o obmyciu chrzcielnym, które jest początkiem uświęcenia człowieka. „Oto pobłogosławiona woda. Niech pokropienie nią przyczyni się do naszego życia i zbawienia w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego”. Wierni odpowiadają: „Amen”.

Litania błagalna do wszystkich Świętych, odmawiana w postawie klęczącej, jest wyrazem pokory i czynnego uczestnictwa zgromadzenia w celebracji liturgicznej. W części litanii skierowanej do Chrystusa wychwala się Go, że „za nas” był kuszony przez szatana, że uwalniał „dręczonych przez duchy nieczyste” a swoim uczniom dał „moc wyrzucania złych duchów”²⁰.

W kolejnej części obrzędu egzorcyzmu recytuje się psalmy. W tę recytację włączają się uczestnicy liturgii powtarzając refren. A w księdze egzorcyzmów jest kilkanaście propozycji psalmów. Na zakończeniu recytacji wybrzmiewa modlitwa skierowana do Boga o uwolnienie osoby opętanej od wpływu szatana. Teraz następuje proklamacja Ewangelii. Egzorcysta ma do wyboru sześć perykop.

Kolejnym elementem celebracyjnym jest nałożenie rąk. Nie jest to czynność magiczna. Jest czynnością symboliczną. Jest wykonywana w klimacie wiary, którą

¹⁶ J. Corbon, *Liturgia źródłem wody życia*, Poznań 2005, s. 45.

¹⁷ A. Żądło, *Nowy obrzęd egzorcyzmu uroczystego*, w: *Egzorcyzmy w tradycji...*, s. 53-110.

¹⁸ Rytuał Rzymski. *Egzorcyzmy i inne modlitwy błagalne* (= RR), Katowice 2002.

¹⁹ RR, n. 41, 42.

²⁰ RR, n. 46.

wzbudziło czy pogłębiło proklamowane słowo Boże. A oznacza uświęcającą obecność Chrystusa i Ducha Świętego. Towarzyszący tej czynności modlitewny dialog zawiera ufną prośbę o Boże miłosierdzie i zesłanie Ducha Świętego dla odnowy życia, wreszcie o wybawienie, obronę i pomoc dla opętanego. Jest także braterskim gestem czynionym w imieniu Boga²¹. Po geście nałożenia rąk następuje wyznanie wiary. Może to być recytacja Składu Apostolskiego lub *Credo* mszalnego, albo odnowienie przyrzeczeń chrzcielnych. Przed recytacją Modlitwy Pańskiej szafarz egzorcyzmu zachęca: „Razem z naszym bratem (siostrą) módlmy się, jak nas nauczył nasz Pan Jezus Chrystus, błagając Boga, aby nas wybawił od Złego”. Na jej zakończenie dołącza się akklamację: „Bo Twoje jest królestwo i potęga, i chwała na wieki”.

Po Modlitwie Pańskiej przewodniczący celebracji ukazuje osobie egzorcyzmowanej Krzyż i błogosławi nim opętanego. Wypowiada przy tym jedną z trzech formuł, mianowicie: „Oto Krzyż Pana, uchodź stąd, nieprzyjacielu!”, albo: „Przez znak Krzyża niech nasz Bóg uwolni cię od nieprzyjaciela”, lub „Niech Krzyż święty będzie dla ciebie światłem i życiem”²².

Do obrzędów egzorcyzmów należy również tchnienie. Jest to gest fakultatywny. Jeśli jest wykonywany, to towarzyszą mu słowa wyjaśniające jego liturgiczne znaczenie: „Panie, tchnieniem swoich ust odpędź złe duchy: rozkaż im, aby odeszły, bo przybliżyło się Twoje królestwo”²³. Kolejnym elementem celebracji jest egzorcyzm. Ma on formę modlitwy błagalnej i rozkazującej. Rytuał daje możliwości wyboru tych modlitw, które są mocno zakorzenione w Piśmie świętym.

Formuła błagalna jest skierowana do Boga, Stwórcy i Obrońcy ludzkości, by zwrócił swoje spojrzenie na osobę nękaną przez diabła i zesłał na nią Ducha Świętego, oraz by wysłuchał błagań Kościoła. A te mają formę modlitwy wstawienniczej, aby osoba opętana stała się na nowo Bożą świątynią i mieszkaniem Ducha Świętego. W tych błaganiach wspomina się modlitwy Matki Najświętszej, także Michała Archanioła i wszystkich innych aniołów oraz apostołów Piotra i Pawła, także wszystkich Świętych, zwłaszcza tych, którzy już odnieśli zwycięstwo w walce z szatanem²⁴.

Formuła rozkazująca zawiera motywy działań poszczególnych Osób Boskich. Stanowi polecenie, aby szatan uznał sprawiedliwość i dobroć Boga i opuścił człowieka, którego Stwórca uczynił na swój obraz, ubogacił darami oraz obdarzył przybranym synostwem. Szatan ma uznać wszechmoc Jezusa Chrystusa i odstąpić od zniewolonego człowieka, ponieważ wcielony Syn Boży nabył go na własność za cenę swojej Krwi. Szatan ma uznać także Ducha Świętego i odejść od opętanego, ponieważ on, jako chrześcijanin, jest Jego świątynią. Modlitwa kończy się rozkazem „Odejdź więc, szatanie, w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego”²⁵.

Po uwolnieniu osoby dręczonej przez szatana wspólnota liturgiczna uczestniczy w dziękczynieniu, które wyraża śpiewem kantyku Maryi lub kantyku Zachariasza. Dziękczynienie kończy się oracją, w której obok wdzięczności Bogu za okazane mi-

²¹ RR, n. 53.

²² RR, n. 58.

²³ RR, n. 59.

²⁴ Por. G. Ferraro, *Liturgia przed jubileuszem 2000. Nowy rytuał egzorcyzmów: narzędzie władzy Chrystusa*, tłum. S. Czerwik, „Anamnesis” 19 (1998/1999), s. 58-63.

²⁵ RR, n. 62.

łosierdzie dręczonemu jest zawarta prośba, by Bóg osłaniał go opieką swej opatrności. Obrzęd kończy błogosławieństwo i rozesłanie. Wszystkie te czynności w razie potrzeby można powtarzać albo podczas tej samej celebracji, albo w innym czasie, dopóki osoba dręczona nie zostanie zupełnie uwolniona.

Zakończenie

Egzorcyzmy są formą modlitwy błagalnej Kościoła, zanoszonej do Ojca przez Jezusa Chrystusa w Duchu Świętym, by jakaś osoba lub przedmiot były strzeżone przez Opatrzność Bożą od napaści szatana. Człowiek wskutek grzechu nieposłuszeństwa znalazł się pod władzą diabła i śmierci. Chrystus dla odnowienia dawnego człowieka przyjął ciało podległe grzechowi, żeby przez śmierć pokonać tego, który dzierżył władzę nad śmiercią, to jest diabła (Hbr 2,14). Na Krzyżu odparł ostatni atak szatana (por. Łk 4,13; 22,53), odnosząc nad nim zwycięstwo przez chwalebne zmartwychwstanie.

Kościół rozróżnia dwa rodzaje egzorcyzmów, mianowicie mniejszy, który jest sprawowany w formie prostej, np. przy chrzcie czy w formie modlitw: Pod Twoją obronę, Pomnij, o Najświętsza Panno Maryjo, czy Święty Michale Archaniele, oraz egzorcyzm uroczysty, zwany wielkim lub większym, będący obrzędem liturgicznym.

Egzorcyzm nie jest sakramentem, w którym Pan udziela łaski mocą tego znaku. Jest jednym z sakramentaliów. Jego skuteczność wynika z modlitwy Kościoła. Jest on przygotowaniem na przyjęcie łaski sakramentalnej.